

Loovus ja kultuuripoliitika

Karina Talts

Tallinna Ülikooli kultuuride uuringute doktorant

Peeter Laurits

vabakutseline kunstnik

*Kui Teise maailmasõja ajal
nõuti Inglismaal kultuuri-
eelarve kärpeid, et sõjakuludega
paremini toime tulla, küsis Churchill:
„Mille nimel me siis üldse sõdime?”*

Esimene vaatenurk

Laiemas mõttes on kultuur kõik see, mida inimene teeb ja toimetab. Kõik meie sotsiaalsed ja igavikulised trumbid – pihukirvest ja ussisõnadest eesliipiimavannide ja nanotehnoloogiani – on kultuurilist päritolu. Iga vähegi komplitseeritud idee või leiutus eeldab loovust, indiviidiülest käitumist ja ühistegevust. Kultuuri esmane tugistruktuur on keel. Tänu kõnele oskame koondada isiklikke kogemusi indiviidiüleseks ühiskogemuseks. Tänu kirjale oskame koondada eri põlvkondade ühiskogemusi ajastuteüleseks kogemuseks. Selliste oskusteta peaks meist igaüks iseseisvalt leiutama, kuidas rohuseemneid pudruks keeta ja mismoodi sinna sisse võisilm tekitada. Ilmselt jõuaks suurem osa meist vanaks saada ja looja karja minna, enne kui pudrumõte iseseisvalt pähe torkaks. Selle vaatenurga alt on „tunnetustöötajate” roll olla ühiskondlik kesknärvisüsteem, eri signaale ja kogemusi ühendav sünapside võrgustik.

Sihipärase koordineeritud ühistegevusena ümbritseb kultuur meid kõikjal ning mis tahes inimkoosluses on raske leida midagi, mis poleks kultuur või ei suhestuks sellega. Uusajani vastandati kultuuri barbaarsusele, aga praeguseks oleme kokku leppinud, et barbaritel on lihtsalt teist tüüpi kultuur. Selles valguses õnnestub *cultura*’t vastandada ainult *natura*’le, loodusele. Paraku on inimtegevusest puutumata loodust säilinud ainult siin-seal maapõues ja ookeanide põhjas. Sellest ei tea me kuigi palju ja niipea, kui sellega kokku puutume, muudame selle kas kaevanduseks või mõneks muuks maardlaks. Oleme nagu Midased¹ – mida iganes me ei näeks või ei puutuks, muutub *cultura*’ks, olgu see tore või kohutav.

Teine vaatenurk

Samal ajal ei maksa unustada, et maailmas on hulk keeli, kus loodust inimtegevusele vastandada pole sugugi nii enesestmõistetav kui ladina keeles. Näiteks eesti keeles on sõna looming seotud sama tüvega nagu loom, loomus ja loodus, kõik kokku üks lõputu ja igavene „loomise lugu”. Metsarahvaste traditsioonis ei pruugi inimtegevus loodusega vastuoksa kasvada, metsiku lingvistika vaatenurgast vaadates kerkib esile hoopis loovuse transtsendentne iseloom, piiridest üle ja välja pääsemise tung.

Pihukirves ja nanotehnoloogia ei ole meile kaasa sündinud. Nad tekivad siis, kui hulk inimesi pingutab silmapiirist, oma kokkuleppelisest sotsiaalsest funktsionaalsusest kaugemale. Kust uued ideed tekivad, seda me ei tea, sest teisele poole silmapiiri suurt midagi ei paista, aga see piir avardub pisitasa ja meie asi on oma silmi selles suunas pingutada. Loovuse värv on purpur. See on värv, mis esineb varjunditena looduses (vaadake loojanguid, vaadake lilli), aga

puudub selgepiirilisel valguse spektris. Õigemini on ta küll spektris olemas, aga me näeme seda ainult vaimusilmas, sest ta jääb vikerkaare kahe äärmise osa vahele. Purpur on segu infrapunasest ja ultravioletist ning haarab endasse kogu elektromagnetkiirguse nähtamatu maailma raadiolainetuse üminast kuni gammakiirguse sirinani. Transsendentsest vaatenurgast on tunnetustöötajad ühiskondlikus närvikoes see kiht sünapse, mis sirutub nähtavast spektrist väljapoole, sinna, kuhu vikerkaar ei paista.

Kolmas vaatenurk

Kultuure on tohutult palju. Lähtudes kultuuriruumi mõistest sotsiaalsel tasandil, ütleme, et kultuur on keskkond, kus toimib mingi inimkooslus rahvuse, riigi, maailmavaate või mõnel muul alusel. Kultuurikeskkonda võib vaadelda kui midagi meile sünniga, täpsemini meie olemasolu ruumilis-ajaliste koordinaatidega etteantut. Ühelt poolt mõjutab ajalis-ruumiline kultuurikeskkond meie tegutsemisvõimalusi ja -vabadust, teisalt on inimestel võimalus seda keskkonda omalt poolt mõjutada. Olukorra määravad ära sotsiaal-poliitiline kontekst (režiim, prestiiž ja võimustruktuurid) ning kehtiv väärtushinnangute süsteem. Just sellest lähtepunktist vaadates on kõige paremini mõistetav rahvuskultuuri tähtsuse rõhutamine. Rahvuskultuur on inimkoosluse kõige optimaalsem viis etteantud keskkonnaga sünkroniseeruda ning seda ei õnnestu ilma kadudeta ühest keskkonnast teise istutada.

Alles 30 aastat tagasi, kui etteantud tingimused olid hoopis teistsugused, oli eesti kultuuri säilimine ja elujõulisus suure surve all. Vaba mõtte avaldamine oli peaaegu võimatu ning eristumine internatsionaalsest nõukogude aja kultuurist teravalt taunitud. Ometi jäid teatud kultuuriparameetrid tugeva vastupanu tõttu püsima (mille alusel saame öelda, et tegu on ikka veel sellesama eesti kultuuriga) ning toimus see, mida nimetame tänapäeva bürokraatlikus kõnepruugis kultuuri jätkusuutlikkuseks. Võib eeldada, et kultuuri säilimise taga oli seesama nimetatud väärtushinnangute süsteem, mis pidas vajalikuks ja oluliseks eesti keele, eestikeelse mõtlemise (teaduse ja kunsti) ning traditsiooniliste pärandkultuuri ilmingute ja tavade säilitamist.

Teame hulka ideoloogiaid, mis halvustavad rahvuskultuurilisi püüdlusi küll provintssliku kitsarinnalisuse, küll natsliku nartsissismina. Neile mõttekäikudele võib vastu asetada ökoloogiast tuntud variatiivsuse nõude. Kui ökosüsteemi liigiline mitmekesisus langeb alla kriitilise piiri, laguneb koost kogu kooslus. Monokultuure kutsub maarahvas põlluks, mida tuleb kunstlikult elus hoida küll väetiste, küll kahjuritõrje abil ja varem või hiljem tullakse sinna vikatiga. Praegusel üleilmastumise ajastul tuleb seda tõsiasja silmas pidada hoolsamini kui kunagi varem. Inimkond vajab perifeeriaid ja väikekultuure, see on hädavajalik liigiline mitmekesisus, terviku koospüsümise tagatis. Oma väikese keele ja kultuuri alalhoidmist ei saa me vaadata enesekeskse albi jonnina, vaid kohustusena kogu inimkonna ees.

Riiklik vaatenurk

Riiklikust vaatenurgast peetakse kultuuri all silmas loovat ja harivat alget inimtegevuses. Need on kaunid kunstid, teadus ja rahva koolitamine – otsesed baastegevused, mille koordineerimisega enamikus riikides tegelevad ministriumid ja milleks ühiskond eraldab vahendeid maksudena riigikassa kaudu või otseste annetustena. Need valdkonnad ei tule toime doteerimata – mitte sellepärast, et nad ei tooda lisandväärtust, vaid sellepärast, et lisandväärtus jõuab tarbijani väga pikki ja sõlmilisi ringe pidi. Nii suurt Exceli tabelit ei ole veel keegi näinud, mis lubaks loovust bilansiliseks suuruseks arvutada. Tahaks näha finantsisti, kes söandaks midagi fiskaalset kosta näiteks Juhan Viidingu või Jaan Einasto

elutöö kasumlikkuse kohta. Pikemata on aga selge, et nendeta elaksime palju vaesemas ja nõmedamas maailmas. Seetõttu mäletab ajalugu peamiselt neid kultuure, kus bilanssi ei viida iga üksikut kultuurilist kasu eraldi, ei hinnata loovust projektipõhiselt, vaid kantakse hoolt kloostrite, raamatukogude, koolide, ateljeede ja akadeemiate võrgu eest tervikuna. Loovus ja kultuur toetuvad indiviidiülesele ühistegevusele, see on risoomne võrgustik, mille tugistruktuurid peavad hoolitsema eelkõige terviku eest.

Projektipõhisus

Projektipõhisus on funktsionaalne ja põhjendatud meetod teatud tüüpi kultuuriilmingute (näiteks mahukate tellimustööde) hindamiseks ja finantseerimiseks. Terve kultuurikehandi haldamiseks see ei kõlba kahel põhjusel. Esiteks fragmenteerib projektipõhisus kultuurikoe tervikut, fokuseerides ülemäärast tähelepanu üksikolukordadele ning jättes tähelepanu alt välja pealtnäha marginaalsed, aga terviku suhtes eluliselt tähtsad aspektid. Teiseks sunnib ta autorile peale olukorra, kus projekti kaitsmine ja defineerimine peab eelnema projekti valmimisele. Enamikus loomeprotsessides toimub liikumine teistsugustes suundades. Loovus on piire ületada ja uusi seoseid luua püüdev otsing, selle marsruuti ettehaaravalt kaardistades lõikame ennast lahti intuiitivsetest allikatest. Huvitav oleks lugeda Mendelejevi taotlust Kultuurkapitalile „näha aruandeperioodil unes „elementide perioodilisuse tabelit”, mis muudaks järgmiste sajandite maailmapilti”, ning näha komisjoni otsust.

Vajadus põhjendada ja defineerida oma loomeprotsessi ettehaaravalt tekitab kultuurimaastiku, kus ei konkureeri mitte vaimsed läbilöögid ja reaalsed kultuuriväärtused, vaid ülespuhutud lubadused, tiražeerimistrikid, *artist statement*'id ning osavad turundusteod. Viimased kümme aastat on andnud ebameeldiva võimaluse jälgida kunstitudengeid, kes ammu enne isikliku maailmapildi väljakujunemist hakkavad oma tegevust orienteerima fondipoliitilise „abikõlblikkuse” raamistikus. See mis tahes loomingulise tegevuse lähtepunkt on olemuslikult sandistav ja suudab produtseerida ainult sisutühja ja ennustatavat Exceli kultuuri, kultuurivälja kantseliiti. Vähegi pikemas perspektiivis sellise nisa otsas rippuv kultuurimaastik paratamatult kõhetub ja vaesub.

Loovmajandus

Loovmajandus on vana hea asi, mida turufundamentalismi õhinas imetletakse kui vastsündinud imelooma ja kiputakse absolutiseerima universaalse elueliksiirina. Iseenesest mõista on hea ja vajalik, et loojatel, leiutajatel ja mõtlejatel oleksid vahendajad ning tugistruktuurid, samas ei saa panna *manager*'ide kanda kogu kultuurikehandi raskust. Esiteks, nagu oleme eespool juba öelnud, kattuvad majandusloogika ja kultuuriloogika küllaltki kitsastes piirides. Turuseaduste rakendamine kultuuriväljal viib paratamatult projektipõhise mõtlemiseni. Kultuuris on kesksel kohal hulk ilminguid, milleta tervik koos ei püsi, aga mille tarbekaubaks muutmine on võimatu, turunda kuidas tahad. Väga raske on ette kujutada, missugust tulu tõusnuks müügiagendist näiteks Uku Masingule, samal ajal on tema loometöö viljad ilmselge kasvupinnas suure hulga kaubastatavate artefaktide ning kogu rahvuskultuuri terviku kestmise jaoks.

Teine tähelepanuväärne küsimus loovmajanduse puhul on autoriõiguse realiseerimisega seotud juriidilised aspektid. Oletame, et nii loovalt kui ka majanduslikult mõtlev autor on oma loomingu kaubastamiseks moodustanud juriidilise keha – FIE või osühingu –, kellele ta ühes või teises vormis oma autoriõigused üle annab ja kes seejärel tegeleb nende õiguste

realiseerimisega. Kõik on hästi esimese kohtuvaidluse ni. Niipea kui nende autoriõigustega probleeme tekib, muutub kõik tarbetult keeruliseks, sest mängus on kolmas osaline, kelleks on sisuliselt autor ise, ning pikantsematel puhkudel saab ta hakata iseendaga kohut käima. Niisuguse mehaanika toetamine ei pane õitsema mitte kultuuri, vaid juriidikat ja bürokraatiat. Vaevalt on need valdkonnad, mis meie riigis veel täiendavat toetust vajaksid.

Kultuuri mitmekihilisus

Kultuur on ühiskonda läbiv risomaatiline kude. Nii palju kui suvatseme eristada sotsiaalseid gruppe, võime eristada ka erinevaid kultuurilisi vajadusi. Osal neist on vahetu ühisosa, muist ei puutu kunagi otse kokku, aga nad on üksteisega tihedasti seotud ning saavad funktsioneerida ainult vastastikusel koostöös. Elitaarne kõrgkultuur ja massidele mõeldud meelelahutus ei ole konkurendid, vaid tervikliku kultuurikeha erinevad avaldumisvormid. Üheta ei saa olla teist.

Lisaks Viidingutele, Einastotele ja Masingutele peame hoolitsema ka teiste, mitte nii edukate tunnetustöötajate loometingimuste eest. Ettehaaravalt pole võimalik ära arvata, kellest saab Einasto ja kellest kuues või kaheksas assistent. Sellel ei ole ka suuremat tähtsust, sest nagu juba öeldud, on kultuur indiviidiulene ühistegevus, mitte üksikute geenuste trummisoolo. Ideed sünnivad kommunikatsiooniprotsessis ja tihti peale ei suuda ka autorid tagantjärele tuvastada, kellest lähtus üks või teine mõttelõng.

Loomulikult põhjustab mis tahes eluvaldkonna doteerimine maksumaksja paksu verd ja tema tigeid repliike. Sellele on hoogu andnud viimaste aastakümnete poliitiline retoorika, mis esitab kultuuri kui ambitsioonikat santi maksumaksja rahakoti kallal, luksuskaupa, mida võib endale lubada siis, kui pakilisemad vajadused on rahuldatud. Väidame, et see ei ole kaugeltki nii. Sama väidab ka Euroopa Komisjon, deklareerides: „Loovus on sotsiaalse ja tehnilise innovatsiooni alus, seega oluline majanduskasvu, konkurentsivõime ja töökohtade loomise tõukejõud ELis.”² Kultuur on ühiskondliku initsiatiivi esmane allikas, majanduslik hoob, mille käik on aeglane, aga väga kindel. Ta on kulukas, aga vältimatu investeering. 19. sajandil panid mõisnikud külakoolide rajamise maarahva peale täiendava koormisena. Talupojad pidid tooma palgid, ehitama üles koolimajad ning maksma ka koolmeistritele palga. Kerge ei saanud see olla, aga tänu külakoolidele jõudisime ärkamisaega ja saavutasime priiuse. Siin me nüüd oleme. Alates Euroopa Liiduga liitumisest 2004. aastal on aga kultuurieraldised Eesti Vabariigi riigieelarves järjekindlalt kahanenud.

Visioonidokument 2020

Kultuuriministeriumis sündinud arengukava „Kultuur 2020” tekitab kummalisi tundeid. Oma žanrilt peaks see olema nagu visioonidokument, aga sisult kujutab endast loosunglikus kantseliidis kirja pandud hetkeolukorra kirjeldust. Tõsiseid tulevikuplaane on sealt raske leida. Kultuuri käsitletakse kui vahendit riiklike ja kohaliku tasandi eesmärkide saavutamiseks (lk 2), mitte kui autonoomset eneseküllast süsteemi, mis on kogu riigi alustoeks.

Eriti kummastav on seda dokumenti lugeda novembrikuu viimaste nädalate sündmuste valguses, mille raames määrati ministeriumi mõjutusel kultuurilehe peatoimetaja kohusetäitjaks Kaur Kender. Nõnda tegutsedes ning kultuurivaldkonna suunas vihaseid ja hoolimatuid lausungeid pildudes vaevalt et täideti ühte kultuuripoliitika esmaseks eesmärgiks nimetatud „loovust väärtustava ühiskonna loomist” (lk 3). Kindlasti eksiti ka „Kultuuripoliitika põhialuste” punkti number 4 vastu, mis sätestab, et kultuuripoliitika kujundamine ja

elluviimine on avatud ja läbipaistev, millesse on kaasatud nii valdkondlikud kui ka kogukondlikud ja vabakonda esindavad loomeliidud, arenduskeskused ja teised partnerorganisatsioonid. On ju kultuuriajakirjandus ja meedia oluline kultuuripoliitikat reflekteeriv osaline. (Samas sätestatakse, et kultuuri rahastamine on läbipaistev, lähtudes ennekõike tegevuse sisust, mitte omandivormist.)

Kultuuripoliitikalt ootame eelkõige tulevikuvisioni, kultuuri filosoofilist käsitlust, mille najal loodetakse jõuda inspireerivama ja tasakaalustatuma ühiskonnani. „Kultuuripoliitika põhialused” loetleb oleviku vormis ette kõik selle, mis kultuur on 2020. aastani, tunduvalt harvem nimetatakse seda, missugune ta peaks olema, ning kultuuripoliitika ise dokumendis puudub. Pole kajastatud, kuidas meie kultuurielu soovitud suunas peaks muutuma (reaalsed sammud ja ümberkujundamised), ega seda, mis on täpsemalt meie riigi kultuuripoliitilised hoiakud.

Rahvuslik humanitaarteadus

Eesti humanitaarset teadusmaastikku ohustavad kõige enam rahvuskeelse teaduse väljasuremise oht ja vähene juurdepääs finantsidele. Rein Raud³ on toonud esile, et võib küll olla mugav matkida maailma suurriikide haridusstrateegiaid, kuid need pole kohaldatavad meie väikesele rahvuskultuurile. Eestikeelse ühiskonna ja kultuurikeskkonna eksisteerimine on iseenesest vastuolus nende strateegiatega mõnede põhieeldustega, näiteks oletusega, et majanduslik efektiivsus on kõigi ühistegevuste otstarbekuse hindamisel peamine kriteerium. Raud sõnastab selle järgmiselt: oletades, et eestikeelse jätkusuutliku ühiskonna säilitamine on üks meie riigi ülesannetest, oleme juba asetanud oma tegevuse mõttelisse ruumi, mis toimib teistel alustel. Sest eestikeelne kultuurikeskkond põhimõtteliselt ei ole majanduslikult efektiivne ning ingliskeelse kultuurikeskkonna säilitamise nimel ei ole meil vaja oma valikuid korrigeerida.

Teaduspublikatsioonide hindamissüsteemi jäikuse ja klassifikaatorite sobimatuse tõttu (eriti humanitaarteadustele)⁴ ilmub üha rohkem eesti keelt ja kultuuri käsitlevaid artikleid rahvusvahelistes teadusajakirjades (tihti värvitus ja stiilitus keskpärasel inglise keeles, nagu on märkinud Tiina Kirss), mitte meie oma teadusajakirjanduses, millel puuduvad kõrgemad klassifikaatorid. Inglisekeelsetel artiklidel on eesti teaduse (või hoopis teadusbürokraatia) jaoks rohkem kaalu ja väärtust kui eestikeelsetel?! Selle asemel et säilitada ja arendada akadeemilist eesti keelt, julgustatakse üha enam doktorante ja teadlasi kirjutama inglise keeles.

Nagu märkis tabavalt Tiina Kirss, on humanitaarse Eesti tulevik ingliskeelne ning selline suunitlus on Eesti teaduspoliitika vabatahtlik valik.

Teadustöö tulemuste mõõtmine on kohaldatud reaalteaduste tegelikkuse järgi, kuid humanitaarteaduste puhul pole see tihti sobiv. Sotsiaal- ja humanitaarteadusi ei saa ega tohi hinnata samade mõõdupuudega kui loodusteadusi, ometi seda praegu tehakse. Kui teadustöö tulemuslikkust hinnata bibliomeetria (välja antud publikatsioonide arvu) järgi, jäävad humanitaar- ja sotsiaalteadused loodusteadustele alla, kui aga võtta monograafiate ja teadusraamatute hulga järgi (2/3 teadusraamatutest maailmas on humanitaar- ja sotsiaalteaduslikud), on humanitaaria loodusteadustest peajagu üle. On tehtud ettepanekuid, et kõik teaduspublikatsioonid tuleks jagada autorite arvuga ja arvestada saadud koefitsiendiga. Loodusteaduses annavad uurimisrühmad, mis mõnes maailma tippkeskuses koosnevad paarisajast kuni paarist tuhandest liikmest, välja artikleid, kus kõik liikmed esitatakse artikli

autoritena. Õiglasem oleks, kui autorite kollektiivi esitatud artiklite puhul saaks igaüks kirja vaid vastava murdosa.

Alates 2012. aastast jagab teadusele mõeldud institutsionaalseid ja personaalseid uurimistoetusi Eesti Teadusagentuuri hindamisnõukogu. Katta tuleb neli suurt valdkonda – tehnika ja täppisteadused, bio- ja geoteadused, terviseteadused ning humanitaar- ja sotsiaalteadused. On ammu selge, et humanitaar- ja sotsiaalteadused ei ole riigi prioriteetide hulgas. Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020” mainitakse ainult kord humanitaarteadusi: „Põhiseaduse järgi tuleb hoida ja arendada eesti keele ja kultuuri alast TAd. Teadmiste edasiandmiseks ja rakendamiseks tuleb arendada humanitaarteadusi, sh soodustada nende valdkonnaülesust”⁵ ning viidatakse Teadus- ja Arendusnõukogu arutelupaberile, kust võime lugeda: „fookuses peaksid olema täppis-, loodus-, tehnika- ja meditsiiniteadused, ülejääva vaba raha saaks suunata sotsiaali-humanitaari.”⁶

Kultuuritoetuste sarnaselt on ka teadusrahastus muutunud üha enam projektipõhiseks. Institutsionaalsete uurimistoetuste süsteem liigub kuueaastaste tsüklite kaupa, mis tähendab, et pikaajsete projektide puhul tuleb iga kuue aasta tagant leida uus põhjendus, millega järgmist toetust taotleda. Selline projektipõhine rahastamine ei soosi pikaajseid teadusprojekte ja teadusuuringute järjepidevust. Meie väikeses riigis on keeruline moodustada humanitaarseid uurimisrühmi, kus ühte kitsast täismahulist teemat uurivad juht ja viis järeldoktori kraadiga põhitäitjat. Urmas Sutrop leiab, et Eesti vajab pigem erinevaid eksperte ning mudel, et meil peaksid olema institutsionaalsed uurimistoetused suurtele gruppidele, on eesti humanitaariale hävitav.

Loovisiku asend

Loovisikute ja loomeliitude seadus tekitab äärmiselt ebaloosuliku olukorra, kus vabakutseline loovisik ei saa oma erialatöö põhjal loota ei vanaduspensionile ega teistele - sotsiaalsetele garantiidele. Tööstaaži arvutatakse mitte loomeliidu liikmesuse, vaid makstud sotsiaalmaksu pealt. Selleks peab vabakutseline looja vormistama ennast FIE-ks ehk muutuma äriühinguks. Siin on juba esimene vastuolu. Nimelt on äriühingu eesmärk toota kasumit, loometöötaja eesmärk luua kultuuriväärtusi. Need ei pruugi olla kasumlikud, vähe sellest, kultuuriväärtuste seos majandusega ei pruugi üldse olla bilansiliselt väljendatav. Sellegipoolest peab ennast FIE-na tuvastanud loovisik maksma sotsiaalmaksu, seejuures avansilist, sõltumata sellest, kas tal on käivet ja kas mingisugust majandustegevust üldse on olnud. Sotsiaalmaksu tasumiseks tuleb leida kas kõrvalsissetulekuid või minna palgatööl. Kõigil neil juhtudel lakkab ta olemast vabakutseline loovisik – erihariduse saanud oma ala meister –, kes pühendab end ametile, milles ta on meisterlikkuse saavutanud. Eesti Vabariigis ei ole luuletajate ja kunstnike ametikohti, seepärast on loomevaldkonnas võimatu teenida elatist oma erialal.

Surnud ringi ei lahenda ka loovisiku toetus, mida üksikud loovtöötajad võivad taotleda loomeliitude kaudu. Seda toetust määratakse kuueks kuuks, seejuures peab toetuse korduvaks taotlemiseks eelmise toetuse maksmise ajavahemiku lõppemisest olema möödas vähemalt kaks aastat. Sealjuures on tingimus, et taotlejal ei tohi olla muid sissetulekuid. Loovisikute ja loomeliitude seaduse esimene paragrahv lubab: „Käesoleva seaduse eesmärk on toetada kultuurilist loovust ja kaunite kunstide professionaalsel tasemel säilimist ja arenemist ning loomeliitude kaudu parandada loovisikute loometegevuseks vajalikke tingimusi ja luua selleks tagatist”, tegelikkuses aga marginaliseerib loovtöötajaid. Vabakutseline loovisik, kui ta ei

lakka olemast vabakutseline loovisik, jääb ilma sotsiaalsetest garantiidest ning on eelkõige kohustuste, mitte õiguste subjekt. Sellise olukorra muutmine ei tähendaks loovtöötajatele erisoodustuste tegemist, vaid loovtöötajate seadustatud diskrimineerimise lõpetamist. Pahameel on tõdeda, et praegu menetletavas loovisikute ja loomeliitude seaduse paranduses ei ole selles küsimuses suvatsetud teha otsustavat pööret.

Mõnes valdkonnas, näiteks etenduskunstides, on loovtöötajate hõive ja sotsiaalsed tagatised mõnevõrra paremini lahendatud riiklike teatrite ja kontsertorganisatsioonide toel. Teistes valdkondades on seda küsimust täielikult ignoreeritud. Näiteks kujutatavatel kunstnikel ei ole peale galeriistude (mis on Eestis samahästi kui olematud) mingit muud viisi oma kutsetöoga elatist teenida. Honorari ei maksta ei galerii- ega muuseuminäituste eest, Kultuurkapitali eraldised on projektipõhised ja võimaldavad katta vaid loometöö otseseid kulusid, riiklikud stipendiumid on ajutised ja ebapiisavad. Samal ajal on kunstnike töö viljad, teosed, eksponeeritud nii galeriides kui ka avalikus ruumis ühiskonnale tarbimiseks tasuta. Ühel või teisel moel on kunstnikul õigus selle eest hüvitust saada.

Stipendiumite küsimuses sagedasti esile toodav Kultuurkapitali „Ela ja sära” stipendium on väga hinnatav loomingu tunnustamise meede, aga kõrgvormis loomeinimestele erialaseks pühendumiseks tingimusi luua, nagu „Ela ja sära” statuut käsib, ta enamasti siiski ei suuda. Keskmise kuupalgaga võrreldavat stipendiumi makstakse ühe aasta vältel ja seda saab määrata üks kord elus. Loovisik, kes on oma sissetuleku ja sotsiaalsed garantiid lahendanud mingil muul kombel, enamasti kõrvaltöoga, ei saa üheks aastaks tegevust katkestada ja loota, et pärast stipendiumi lõppemist õnnestub uuesti samaväärne töö leida.

Olukorra lahendaks kõrgvormis tipploojatele pikaajaliste (5 või 10 aastat) riiklike stipendiumite sisseseadmine, mis tõepoolest lubaks jätkuvalt keskenduda loomingu ja erialasele enesetäiendusele. Teisiti ei ole rahvusvaheliselt kaalukas loometöö mõeldav. Näiteks 50 kunstnikule või 50 kirjanikule stipendiumi maksmine oleks samas suurusjärgus ühe orkestri või koori ülalpidamisega.

Valdkondade politiseerimine

Viimasel aastakümnel maad võtnud kultuurivaldkondade sihtasustamine ja nõukogude politiseerimine meenutab ebameeldivalt nii feodaalseid kui ka sovetlikke mustreid. Eriti hoogustunud on politiseerimine viimase kahe kultuuriministri ametiaja jooksul, kus metoodilise järjekindlusega sõidetakse üle ühest valdkonnast teise järel. Erialaspetsialistide nõukogud täidetakse politrukkidega, kelle survele võetakse vastu valdkonna pikaajalise arengu seisukohalt sügavat nõutust tekitavaid, hetkepoliitilisi või hõlpsokkuhoidu töötavaid hukatuslikke otsuseid. ERSO ja EFSA kallal toimepandu on siinkohal reljeefsed näited.

Seda, millises suunas viib kõige allutamine erakondlikule kontrollile, ilma et oleks oskust ja pädevust soovitava elluviimiseks, näitab ka äsjane skeemitamine Sirbi toimetuses. Mis iganes polnud äkkotsuse mõte – kui see polnud just sihilik vandalism –, on see eesmärk haledalt läbi kukkunud. Eesti Kunstiakadeemia teemal ei tahaks üldse pikemalt peatuda, see on Eesti Vabariigi kultuuri- ja hariduspoliitika nihilistlikumaid episoodide. Kunstiakadeemia kallal toime pandud võika hävitustöö peasüüdlaste otsimine ei anna meile kuigipalju, sest kahju hüvitajat pole neist niikuinii – see hool jääb tulevaste põlvete kanda. Kelle tellimisel toodi meie ühishuvid ohvriks korporatiivsetele ambitsioonidele, saame varsti teada, kui jälgime, kes oma eldoraado EKA krundist välja võlub. Üks on aga selge – Kunstiakadeemia lammutamine

on vägitegusid, millega läheb ajalukku Ansipi valitsus. Meile on öeldud, et kultuur ei sobi südalinna, ja me jätame selle sõnumi meelde.

Hetkeolukord

Soovimata süüvida poliitilise olukorra keerukatesse nüanssidesse, tuleb ometi mainida, et omariiklusest ja demokraatlikust riigikorraldusest hoolimata tunnevad paljud eesti inimesed end üha nõutumate ja jõuetumate. Valimisõigus, kui seda kasutatakse, ei taga tegelikkuse muutumist soovitud suunas, sest poliitiline maastik on kivistunud ja *ebafunktsionaalne*. Erakonnad ei esinda enam ammu mitte maailmavaatelisi põhimõtteid, vaid äri-ringkondade hetkehuve. Valijal ei ole aimu, kelle kilekottidega kantakse raha seaduste turule või millistest „antipoodidest” moodustatakse järgmine koalitsioon.

Kui poliitikute dialoogivõimetus on viimaste aastate jooksul korduvalt ja üha intensiivsemalt ühiskondliku tähelepanu keskmesse tõusnud, siis kultuuriinimeste kapseldumine on jäänud suurema tähelepanuta. Eesti Humanitaarinstituudi 25. sünnipäeva puhul korraldatud konverentsi „Eesti humanitaarne tulevik” sõnavõttudest ja hilisemast arutelust jäi südant kriipima samasugune eestlaslik suhtlemisvõimetus. Inimesed, kellel on ühesugused eesmärgid ja sarnane uurimisobjekt, satuvad harva või ei satu mitte kunagi omavahel rääkima. Ühes ja samas kõrgkoolis toimivad keskused, kes ühel või teisel moel tegutsevad haridusvallas, ei jaga omavahel strateegiaid ja tegevusplaanid. Sama mure iseloomustab ka enamikku loomeringkondi. Kultuurikoja moodustamine ei ole sellesse olukorda otsustavat muutust toonud.

Killustumine ja kapseldumine võivad osalt olla tingitud ajaloolis-geograafilistest omapäradest ning sellest võrsunud meelelaadist, aga väga tähtis on ka poliitiline pessimism, pettumus ja umbusk meie „õhukeseks” kutsutud, aga tegelikult masendavalt ülekaalulise riigiaparaadi läbipaistmatuse suhtes.

Hasso Krulli „Lugu mehest, kes kukkus oma sokiauku” kirjeldab eesti kultuuri praegust seisust inertuse ja nihilismi mõistete abil. Inertuse all peab ta silmas algatusvõimetus ja iseliikumise puudulikkust, soovimatust midagi ette võtta välise surveta. Nihilism on Krulli käsitluses inertse seisundi intellektuaalne väljendus, kramplik kalduvus eitada iga suuremat ideed, püüd klammerduda väheütlevate faktide, lihtsakoeliste tõestuste ja primitiivsete veendumuste külge. „Tõeline Eesti kultuur on püha majanduskasvaja, vundamendita turufundamentalism, raha ja rumaluse võikalt veniv, aegluubis esitatud paaritumistants.” (Vikerkaar, 2013, nr 10–11, 152.) Eesti kultuuri objektiivne ja faktipõhine olukorra kirjeldus pole enam mitte murettekitav, vaid tõsiselt masendav. See on peegliselt vaatamise koht. Ilmselt on haritlaskond oma funktsiooni ühiskonna kesknärvisüsteemina hooletusse jätnud. Kui tahame elada riigis, millel on muid eesmärke peale kildkondlike hetkehuvide, peame kiiremas korras uuesti läbi mõtlema haritlaskonna ja loovtöötajate ühiskondliku rolli.

¹ Midas, kreeka mütoloogias Früügia kuningas. Dionysos osutanud talle lahkust sellega, et kõik, mida Midas puutus, muutus kullaks. Sellega seoses tekkinud mehel söömise ja joomisega suuri raskusi.

² Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Teatis Euroopa kultuurivaldkonna tegevuskava kohta üleilmastavas maailmas {SEK(2007) 570} 10/05/2007.

³ Kõik konverentsi „Eesti humanitaarne tulevik” sõnavõttud. – <http://www.tlu.ee/et/eesti-humanitaarinstituut/syndmused/EHI-25:-synnipaevakonverentsi-ettekanded>

⁴ Eesti Teadusinfosüsteemis on kõrgeimaks klassifikaatoriks 1.1 artiklid, mis on avaldatud rahvusvahelise kolleegiumiga eelretsenseeritavates ajakirjades (Thomson Reuters Web of Science andmebaasis (v.a Thomson Reuters ISI Proceedingsi refereeritud kogumikud) ja/või Euroopa Teadusfondi humanitaarteaduste loendis ERIH (European Reference Index for the Humanities).

⁵ <https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/haridus-ja-teadusministeerium/Eesti%20teadus-%20ja%20arendustegevuse%20ning%20innovatsiooni%20strateegia.pdf>

⁶ <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/riigikantselei/strateegia/teadus-ja-innovatsioonipoliitika/teadus-ja-arendusnoukogu/TAN%20arutelupaber%20120612.pdf>